

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΗ

Λουκάς Αξελός: Κύπρος: Η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού, εκδ. Στοχαστής, Αθήνα 1994

Το βιβλίο αποτελείται από παλαιότερες εργασίες του συγγραφέα τις οποίες ανατυπώνει με πολλές προσθήκες και συμπληρώσεις, καθώς και από μερικές ανέκδοτες. Στο τέλος επιτάσσεται πλούσια βιβλιογραφία (σσ. 343-391), κυρίως βιβλίων, και άλλων δημοσιευμάτων στην ελληνική γλώσσα. Μολονότι η σχετική ξενόγλωσση βιβλιογραφία είναι πολύ πλούσια, η αναφορά σε ένα περιορισμένο και ενδεικτικό τμήμα της από τον συγγραφέα αιτιολογείται και δικαιολογείται από το γεγονός ότι συγκεντρώνει, για πρώτη φορά, μια τόσο πλούσια ελληνική (ελλαδική και κυπριακή) βιβλιογραφία, που συνήθως οι ξένοι συγγραφείς αγνοούν.

Οι κεντρικές ιδέες του έργου, ήδη φαίνονται από τον τίτλο. Παραθέτω όμως τους τίτλους των κεφαλαίων: Γλώσσα και εθνική ταυτότητα στη σύγχρονη Κύπρο, σσ. 23-66, Πατριωτισμός, διεθνισμός και Κυπριακό Ζήτημα, σσ. 67-97, Από την αυτοδιάθεση-ένωση στη διεθνοποίηση-διχοτόμηση, σσ. 101-197, Οι πάγιες στρατηγικές επιδιώξεις της Τουρκίας και ο ρόλος του στρατού, σσ. 199-214, Η αναγνώριση από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ του Κυπριακού ως πρωταρχικού εθνικού ζητήματος και η αμυντική θωράκιση της νήσου, σσ. 215-245, Ο ελληνοτουρκικός διάλογος και τα όριά του, σσ. 247-278, Κυπριακό: Μια ανοιχτή πληγή. Η ώρα της μεγάλης κρίσης, σσ. 279-307 και Παράρτημα, Η Κύπρος στο σταυροδρόμι: Αυτοδιάθεση-Ανεξαρτησία-Εξαφάνιση;, σσ. 311-342.

Το έργο αποτελεί πολιτική ανάλυση των διαφόρων πτυχών του Κυπριακού, που συνοδεύεται από κριτική των χειρισμών του από την κυπριακή και την ελλαδική ηγεσία, ανάπτυξη των θέσεων της Τουρκίας, της Βρετανίας, των ΗΠΑ και άλλων κρατών και διεθνών παραγόντων. Η ανάλυση στηρίζεται σε βαθειά γνώση του όλου κυπριακού θέματος και των διαφόρων παραμέτρων του, αλλά και σε βαθύτατο εθνικό προβληματισμό: Δεν είναι ψυχρή παράθεση και ερμηνεία γεγονότων και καταστάσεων αλλά μαχητική έκφραση απόψεων, ιδεών και πίστεων του συγγραφέα και μιας μεγάλης ομάδας ομοϊδεατών. Εντυπωσιάζει και συναρπάζει η άγρια, παθιασμένη και ειλικρινής κριτική των ασυλλήπτων σφαλμάτων, παραλείψεων και αστοχιών των δύο ελληνικών ηγεσιών. Ιδιαίτερα πειστικό είναι το μαστίγωμα της απεμπολήσεως των θεμελιωδών αρχών του διεθνούς δικαίου και των εθνικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων του κυπριακού Ελληνισμού από τις δυο ηγεσίες σε μια ακατάσχετη κατηφορική πορεία προς συχνά άσκοπους, όχι απαραίτητους, και πάντοτε ολέθριους συμβιβασμούς.

Η μετατόπιση των στόχων του κυπριακού αγώνος από το μείζον στο έλασσον και τελικά στο ελάχιστο που πλησιάζει στο μηδέν, έγινε και γίνεται τις πλείστες φορές για την ικανοποίηση των συμφερόντων των λεγομένων συμμάχων μας. Όχι μόνο όταν μας το ζητούν ή μας το επιβάλλουν αλλά αρκετές φορές και από δική μας μειοδοτική πρωτοβουλία, και ασυγχώρητη ηττοπάθεια. Ο συγγραφέας επισημαίνει πολλές φορές τις επιρροές της βρετανικής κουλτούρας και γλώσσας επάνω στην Κυπριακή Δημοκρατία, στις πολιτιστικές και πολιτικές συμπεριφορές και επιλογές της. Στην πραγματικότητα, όπως προκύπτει από την ανάλυση του συγγραφέα και από πολλά άλλα τεκμήρια, η βρετανική αποικιοκρατία ουδέποτε εξέλιπε από την λεγόμενη Κυπριακή Δημοκρατία και τις διοικητικές, οικονομικές, πολιτικές και ιδεολογικές δομές της. Υπήρξε και είναι μια ανάπηρη και ευάλωτη πολιτεία ή ατελής δημοκρατία όπως συχνά την περιγράφει με πολλούς τρόπους ο συγγραφέας, ή, νομίζω, δοτή ερασιτεχνική σε πολλά πολιτεία, ή, όπως την χαρακτήρισα πρόσφατα, παρ' ολίγον δημοκρατία (βλ. εφημ. «Σημερινή», Λευκωσία, 4 Φεβρουαρίου 1993, σ. 7). [Βεβαίως τίθεται πάντοτε το πρόβλημα πού και πότε υπήρξε πραγματική δημοκρατία στην παγκόσμια ιστορία έως τις μέρες μας]. Η αποικιοκρατία συνεχίζεται μεταμορφωμένη και σχεδόν ασυγκάλυπτη, εν πολλοίς βελτιωμένη.

Παρά τις τρομακτικές διεθνείς πιέσεις και στην Ελλάδα και στην Κύπρο, παρά τις δυσμενέστερες συνθήκες διεθνείς συγκυρίες, παρά την πολλαπλή κατοχή της Κύπρου που διαιωνίζεται (ως μεταποικιακή περίοδος κατά τον Βάσο Λυσσαρίδη), υπήρχαν πάντοτε δυνατότητες, συχνά μεγάλες, για μια πραγματικά εθνικά σωτήρια πολιτική και στο Κυπριακό και στα άλλα εθνικά θέματα, δυνατότητες τις οποίες ούτε η ελλαδική ούτε η κυπριακή ηγεσία αξιοποίησαν. Αυτή η διαπίστωση, είναι μια από τις κεντρικές ιδέες του Λουκά Αξελού, που την επαναλαμβάνει πολλές φορές με πάθος και πείσμα.

Η προσπάθεια αφελληνισμού της Κύπρου άρχισε από τους Άγγλους αποικιστές από τις πρώτες μέρες της αγγλικής κατοχής: Σε πλείστα έγγραφα των Άγγλων αποικιοκρατών από το 1878 έως την ανεξαρτησία φαίνεται σαφέστατα η αγγλική προσπάθεια τόσο να αφελληνίσουν τους Έλληνες Κυπρίους όσο και να εξισλαμίσουν πλήρως και τελικά να εκτουρκίσουν τους «μουςουλμάνους» της Κύπρου όπως οι ίδιοι τους αποκαλούσαν τότε (1878 και εξής) για πολλά χρόνια. Στη διάρκεια μάλιστα της προπαθείας του Κεμάλ Ατατούρκ (1924-27/28) να πείσει τους «Τουρκοκυπρίους» να μεταναστεύσουν στη Μικρά Ασία για να καταλάβουν τις εγκαταλελειμμένες περιουσίες των Αρμενίων και των Ελλήνων, στην οποία οι Άγγλοι αποικιστές αντέδρασαν πάρα πολύ, το καίριο επιχείρημά τους ήταν ότι χρειαζόντουσαν την τουρκοκυπριακή μειονότητα ως πολιτικό αντίβαρο στο ενωτικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων, πολιτική που εμφανίζεται από την επαύριο της κατοχής. Ήδη οι Άγγλοι είχαν συμβάλει με την παιδεία και με πολλούς άλλους τρόπους στον σταδιακό εκτουρκισμό των Κυπρίων κρυπτοχριστιανών μουςουλμάνων και δοκίμασαν με ελάχιστη επιτυχία να αφελληνίσουν την ελληνική παιδεία της Κύπρου, στοιχειώδη και μέση (βλ. Κ.Π. Κύρρη: *Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, καταγωγή, μέθοδοι, χαρακτηριστικά*, εκδ. Ρήσος, Αθήνα 1991, σσ. 5-54 και 131-134). Οι σημερινές νεοκυπριακές αντιλήψεις αποτελούν συνέχεια και αναβίωση της βρετανικής αφελληνιστικής πολιτικής στην Κύπρο, μέσω διαδικασιών τις οποίες επισημαίνει σε πολλά κεφάλαια του βιβλίου του ο Λουκάς Αξελός. Προσθετέα η αμερικανική υπόθαλψη της νεοκυπριακής ιδεολογίας, ήδη από την επομένη της εισβολής με διάφορους τρόπους. Η εκτουρκιστική πολιτική παρήγαγε ήδη τους καρπούς της, δηλαδή την «εκτουρκισμένη» στρατηγική τουρκοκυπριακή μειονότητα, που εξυπηρετεί δυο στόχους: το διαίρει και βασίλευε των Άγγλων, και την επεκτατική πολιτική της Τουρκίας στην Κύπρο. Μια από τις «κλινικές

παραγωγής κρατών και εθνών» (Αξελός, Κύπρος, σ. 58) είναι κι αυτή που έστησαν οι Άγγλοι στην Κύπρο για να παραγάγουν αφελλητισμένους Ελληνοκυπρίους και εκτουρκισμένους Κυπρίους μουσουλμάνους. Σε κάποιο στάδιο της βρετανικής κατοχής της Κύπρου ο κυβερνήτης της σερ Ρόναλντ Στορρς, λαμπρός ελληνιστής, πτυχιούχος της Οξφόρδης, φίλος του Λώρενς της Αραβίας και αρκετών Ελλήνων διπλωματών, προγραμμάτισε τη μεταβολή των Ελλήνων της Κύπρου σε αγγλόφωνους τέως Έλληνες ανατολίτες!

Το σπουδαιότερο μειονέκτημα της κυπριακής και της ελλαδικής ηγεσίας υπήρξε και είναι και τώρα η παντελής αδυναμία της να προβλέπει τις συνέπειες των ενεργειών, των «σχεδιασμών» και των παραλείψεών της. Η τραγική αυτή ανικανότητα ήταν και είναι καταστροφική για την πορεία όλων των εθνικών μας θεμάτων, και βέβαια και του Κυπριακού: είναι το αποτέλεσμα της σχεδόν απόλυτης ελλείψεως ιστορικής παιδείας και ιστορικής συνειδήσεως, που δεν μπορεί να αντικατασταθεί με την εθνική συνείδηση μόνη της. Η έλλειψη πολύπλευρου επιστημονικού επιτελείου που να συμβουλεύει τους πολιτικούς ηγέτες στα κέντρα λήψεως αποφάσεων, επενέργησε καταστροφικά στους χειρισμούς όλων των εθνικών μας θεμάτων. Η παρεμβολή εσωτερικών κομματικών αντιδικιών στην διαμόρφωση της εθνικής πολιτικής, την οποία πολύ συχνά υπογραμμίζει ο Λουκάς Αξελός, συνέβαλε αποφασιστικά στην ολέθρια πορεία τους. Όμως η ασυνάρτηση, αρνητική πορεία των εθνικών θεμάτων έχει φθάσει σε τέτοια σημεία παραλογοισμού, που ήταν εξ αρχής φανερός σε όσους σκέφτονταν όχι μόνο ιστορικά αλλά και με την απλή λογική, ώστε διερωτάται κανείς εάν τα εξαμβλωματικά πολιτικά κατασκευάσματα των ηγεσιών ήταν μόνο αποτέλεσμα αμάθειας και ελλείψεως παιδείας. Πρόσφατες αποκαλυπτικές έρευνες σύγχρονων ιστορικών τεκμηριώνουν τις καταλυτικές επιρροές των συμφερόντων ξένων χωρών στον χαρακτήρα και τη μορφή των «σχεδιασμών» της εθνικής μας πολιτικής. Ορθά ο Αξελός (σ. 124 και αλλού), σημειώνει την άποψη του Ν. Κρανιδιώτη, ότι «το Κυπριακό άρχισε σαν ένα αλυτρωτικό εθνικό θέμα για να καταλήξει σε ένα διεθνές ζήτημα εμπλεγμένο μέσα στους ανταγωνισμούς των Μεγάλων Δυνάμεων και τις συγκρούσεις των ποικίλων οικονομικών και στρατηγικών συμφερόντων στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής». (Η υπογράμμιση του συγγραφέα). Επίσης ορθά παραθέτει την άποψη του Ν. Σβορώνου ότι «το εθνικιστικό τους κίνημα (των Ελληνοκυπρίων) αποτελούσε, σ' ορισμένες πλευρές, προέκταση του εθνικού κινήματος του ΧΙΧ αιώνα». Όμως το τραγικό είναι ότι οι ηγέτες του έθνους και της Κύπρου δεν κατόρθωσαν ούτε ίσως καν δοκίμασαν να προβλέψουν ότι το αλυτρωτικό κίνημα θα γινόταν διεθνές, ούτε μπόρεσαν να δουν τις διεθνείς διαστάσεις που ενυπήρχαν ή υπέβρισκαν σ' αυτό όταν ξεκινούσε ως αλυτρωτικό. Εάν συνειδητοποιούσαν με κατάλληλη επιστημονική ανάλυση τις διεθνείς διαστάσεις που θα εξελίσσονταν με νομοτελειακή βεβαιότητα σε τραγωδία, οι χειρισμοί τους θα ήταν και έπρεπε να ήταν εντελώς διαφορετικοί εξ αρχής. Επίσης το γεγονός ότι το εθνικό κίνημα των Ελληνοκυπρίων ήταν καθυστερημένη προέκταση του εθνικού κινήματος του 19ου αιώνας, επέβαλλε πολυεδρική ανάλυση της σπουδαιότητας και της σημασίας αυτής της καθυστερήσεως. Μια τέτοια μελέτη αναπόφευκτα θα οδηγούσε σε διαφορετικούς σχεδιασμούς ανάλογους και αντίστοιχους προς τις ιστορικές πραγματικότητες της εποχής μας. Προειδοποιήσεις και προβλέψεις τεκμηριωμένες για τις πιο πάνω πραγματικότητες και τις βέβαιες εμπλοκές τους στο αλυτρωτικό κυπριακό πρόβλημα έγιναν επανειλημμένα προς τις τότε ηγεσίες, κάποτε με τρόπο δραματικό και συγκλονιστικό. Δυστυχώς δεν ελήφθησαν υπόψη. Η έλλειψη προνοητικότητας λόγω ανεπαρκούς παιδείας είναι, δυστυχώς, χαρακτηριστικό σχεδόν όλων των μεγάλων απελευθερωτικών

αλλά και κοινωνικών κινήματων του νέου Ελληνισμού.

Το πολιτικό αδιέξοδο του Κυπριακού που δεν ήταν «ανάλογο με το ευτυχές τέρμα του εφτανησιακού και κρητικού αγώνα», δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα της διχογνωμίας και του εθνικού διχασμού (Αξελός, σ. 125), αλλά και αποτέλεσμα των ουσιαστικών, γεωγραφικών και γεωπολιτικών διαφορών των τριών περιοχών καθώς και της ιστορίας τους, που και αυτές αγνοήθηκαν επιδεικτικά από τις δυο ηγεσίες. Ο παράγων της αποστάσεως, τον οποίον θυμήθηκε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής τον Αύγουστο του 1974 για να ματαιώσει τη μεταφορά ελληνικού στρατού και στόλου στην Κύπρο είναι σταθερά, διαρκώς επαναλαμβανόμενο μοτίβο της ιστορίας όχι μόνο της Κύπρου αλλά και της Ανατολικής Μικράς Ασίας, Παλαιστίνης, Κύπρου και Αιγύπτου. Ο μεσαιωνικός Κύπριος χρονογράφος Λεόντιος Μαχαιράς το τονίζει με έμφαση στο χρονικό του και το θεωρεί ως μια από τις κυριότερες αιτίες που το Βυζάντιο έχασε την Κύπρο το 1191 (Τρίτη Σταυροφορία, Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος: βλ. Κώστας Π. Κύρρης στο περ. «Στασίνας», τ. Ι', Λευκωσία, 1989-1993, σσ. 225-229, § 46-53). Ακριβώς ο παράγων αυτός έπρεπε να είχε μελετηθεί σε βάθος πριν από την έναρξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Ο αγώνας για την ένωση, ο στόχος των Ελληνοκυπρίων (Αξελός σ. 127), κατέληξε στη νόθα ανεξαρτησία ακριβώς και γι' αυτόν το λόγο. Πολύ σωστά ο συγγραφέας επισημαίνει το ότι για την ελληνική αστική τάξη ο κυπριακός αγώνας υποτασσόταν στο στρατηγικό σύστημα των Βορειοαμερικάνων (σ. 127).

Πραγματικά, υπάρχουν αυθεντικές ανέκδοτες μαρτυρίες για τον αρχικό συσχετισμό της ελλαδικής πολιτικής στο Κυπριακό με αμερικανικούς σχεδιασμούς. Οι εργασίες του Βαν Κουφουδάκη παρέχουν σημαντικότερα στοιχεία γι' αυτόν το συσχετισμό. Η σταδιακή παρεμβολή του τουρκικού παράγοντος από τους Άγγλους ήταν ταυτόχρονα και τουρκική αντίδραση στην εθνική ολοκλήρωση των Ελλήνων (Αξελός, σ. 129). Η τουρκική αντίδραση ξεκίνησε πάρα πολύ νωρίς, ήδη από την επομένη του ενωτικού κινήματος του Οκτωβρίου του 1931, οπότε Τουρκοκύπριοι μελετούν την κυπριακή ιστορία και εκδίδουν σημαντικά σχετικά βιβλία: Ο Φικρέτ Αλάσνα (*Cibris Tarihi*, 1937) χρησιμοποιεί οθωμανικά και ελληνικά κυπριακά αρχεία. Τον ίδιο χρόνο αρχίζει τη δράση της η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών που μελετά επίπονα την ιστορία της Κύπρου ως ελληνικού χώρου, αγνοώντας όμως την τουρκοκυπριακή ιστορική έρευνα που άρχισε παράλληλα. Πριν από τη συγγραφή του γνωστού υπομνήματος του Νιχάτ Ερίμ για το Κυπριακό στα μέσα της δεκαετίας του 1950 του οποίου οι κεντρικές ιδέες εφαρμόζονται μέχρι σήμερα μεθοδικά και αποτελεσματικά από τους Τούρκους όπως επίμονα υπογραμμίζει ο Αξελός (σσ. 185, 202-206, 332, 336, και αλλού) προηγήθηκε η περίφημη ενδιάμεση έκθεση (*Interim Report* 1949) μιας επιτροπής τουρκοκυπριακών υποθέσεων που διόρισαν οι Άγγλοι, ήδη κατά τον Μάιο του 1947, ανάμεσά τους και ο Ραούφ Ραΐφ Ντενκτάς, η οποία εμβρυωδώς διατυπώνει τις μετέπειτα ιδέες του Νιχάτ Ερίμ (βλ. Costas P. Kyrris, *Peaceful Co-existence in Cyprus Under British Rule and Alter-Independence*, Λευκωσία 1977, σσ. 45-46, 83-89, 98). Λίγο μετά το δημοψήφισμα οι τουρκικές υπηρεσίες αγοράζουν από τη Λευκωσία τη σειρά του περιοδικού «Κυπριακά Σπουδαί» και όσες άλλες ελληνοκυπριακές ιστορικές εκδόσεις και βιβλία υπήρχαν τότε. Τις μεταφέρουν στην Άγκυρα για λεπτομερειακή μελέτη ώστε και πάνω σ' αυτή τη μελέτη να στηρίζουν τους κυπριακούς σχεδιασμούς τους. Κανείς τότε στην Κύπρο δεν υποψιάστηκε τη σημασία και τις συνέπειες αυτής της αγοράς, ούτε τη σημασία των ογκωδών συλλαλητηρίων των Τουρκοκυπρίων ως αντίβαρο των δικών μας· ούτε το πραγματικό βάρος του συνθήματος που έριξε η Άγκυρα στους Τουρκοκυπρίους να αυξάνουν τις γεννήσεις τους, ούτε τις θεωρούμενες αστείες αναγραφές

των ονομάτων των Τουρκοκυπρίων εργατριών στο μάζεμα των ελιών και λεμονιών πάνω στα δέντρα μας. Ούτε κανείς στην Κύπρο ή στην Ελλάδα μπόρεσε να συσχετίσει την παραλληλία της εισβολής της κεμαλιστικής ιδεολογίας στην Κύπρο και στη Δυτική Θράκη απ' όπου η ελληνική κυβέρνηση δέχθηκε την απέλαση των παλαιοτούρκων δασκάλων και τον διορισμό κεμαλικών κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1930 (βλ. Κ.Π. Κύρρη, *Η εξωτερική πολιτική τους Τουρκίας*, σσ. 72-76, 142-145). Ούτε κανείς έδωσε ποτέ σημασία στη γερή ιστορική μόρφωση του Ραούφ Ντενκτάς, ούτε και στο επιτελείο επιστημόνων, και αρκετών ιστορικών που τον περιστοιχίζαν από αρκετά χρόνια. Ο συσχετισμός του Κυπριακού με το Κρητικό Ζήτημα από τον Ραούφ Ντενκτάς είναι από πολλές δεκαετίες μια από τις έμμενες ιδέες του, από την οποία εκπορεύθηκε και η πολιτική του ιδεολογία σε μεγάλο βαθμό.

Γι' αυτό συμφωνώ απόλυτα με τις παρατηρήσεις του Αξελού (σσ. 105-108), ότι «στοιχειώδης πολιτικός ρεαλισμός απαιτούσε εξ αρχής την ψυχρή πολιτική εκτίμηση του μειονοτικού παράγοντα, όχι στη βάση μιας αριθμητικής λογικής (18%), αλλά στον συνυπολογισμό της βεβαίας τουρκικής εμπλοκής και των ενδεχομένων συνεπειών της. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν θα σήμαινε απεμπόληση ή υποχώρηση από τα αλυτρωτικά αιτήματα. Απλά θα προσανατόλιζε σωστότερα τον εθνικό αγώνα με βάση τα πραγματικά δεδομένα και τους πραγματικούς συσχετισμούς. Οι συνέπειες της έλλειψης μιας σαφούς στρατηγικής στο καίριο αυτό πρόβλημα δεν άργησαν να φανούν». Το κεντρικό πρόβλημα στον εσωτερικό συσχετισμό δυνάμεων στην Κύπρο, με ευρύτερες όμως προεκτάσεις ήταν ο κρυπτοχριστιανισμός των λεγομένων Τουρκοκυπρίων, ο βαθμός, οι αποχρώσεις, τα στάδια και οι ποιότητες αυτού του κρυπτοχριστιανισμού: Η μελέτη του καίριου αυτού θέματος άρχισε μετά την πολιτική μας ήττα στη Ζυρίχη· το άλογο μπήκε πίσω απ' το αμάξι. Σωστή γνώση του πιο πάνω και άλλων γεωπολιτικών παραγόντων θα οδηγούσε στη συνειδητοποίηση του ότι οι Έλληνες στην Κύπρο ήμασταν γεωπολιτική μειοψηφία και μόνο τοπική πλειοψηφία: Γεωπολιτική πλειοψηφία ήταν δυστυχώς η τοπική μειοψηφία των Τουρκοκυπρίων, που αναπόφευκτα απέβη καθοριστική στρατηγική μειονότητα πολύ γρήγορα μετά την έναρξη του αγώνος της ΕΟΚΑ. Στην πολιτική επιστήμη και στην ιστορία, η πολιτική και στρατηγική αξία μιας κυρίαρχης εθνικής ομάδος (Dominant ethnic group) καθορίζεται και επηρεάζεται από πλειάδα παραγόντων. Έτσι που μπορεί να καταντήσει τελικά ανίσχυρη γεωπολιτική μειοψηφία (Non dominant ethnic group). Δυστυχώς οι επίμονες τεκμηριωμένες προειδοποιήσεις και αναλύσεις γι' αυτήν την εξέλιξη από ελάχιστους Κυπρίους ιστορικούς περιφρονήθηκαν από την ηγεσία. Όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Αξελός (σ. 203) «και αν ακόμη δεν υπήρχαν Τουρκοκύπριοι στην Κύπρο οι Τούρκοι θα τους είχαν "εφεύρει"».

Ως προς την σχέση της Ελλάδος με το NATO και το στρατιωτικό σκέλος του και την επίδραση της σχέσης αυτής στην πορεία του Κυπριακού θέμα καίριο του βιβλίου (π.χ. βλ. σσ. 208-213 και αλλού) και εδώ οι σχετικές ελληνικές ενέργειες υπήρξαν άκαιρες, καθυστερημένες και αλλοπρόσαλλες. Η Ελλάδα εξήλθε από το στρατιωτικό σκέλος του NATO κατά την τουρκική εισβολή και «με το στόμα του τότε πρωθυπουργού της διακήρυξε το 1974 ότι δεν θα επέστρεφε ποτέ χωρίς να αποκατασταθούν τα πράγματα στην Κύπρο όπως είχαν πριν την εισβολή». Ας σημειωθεί ότι ο Μακάριος έκαμε τη γνωστή δήλωση για την ανεξαρτησία αντί της ενώσεως στις 22 Σεπτεμβρίου του 1958 μόνο αφού απέτυχε να πείσει τον Κ. Καραμανλή στις 19 Σεπτεμβρίου, να αποχωρήσει η Ελλάδα από το NATO ή τουλάχιστον να απειλήσει αποχώρηση εάν το Κυπριακό δεν λυόταν με την ένωση (βλ. Costas P. Kyrris, *History of Cyprus*, Λευκωσία, 1985, σσ. 371-375). Ωστόσο

πρέπει να σημειώσουμε ότι και ο Διγενής σε κάποια φυλλάδιά του στην Κύπρο από το 1956-57 υπαινισσόταν αυτή την τακτική, και ότι η ιδέα της ανεξαρτησίας είχε αρχίσει να επωάζεται και να μορφοποιείται τουλάχιστον από τα μέσα του 1956, αν όχι πιο πριν. Επίσης και ο Λουκής Ακρίτας (στην εφημ. «Ελευθερία» Αθηνών) και άλλοι Κύπριοι διανοούμενοι και πολιτευόμενοι που αντελήφθησαν ενωρίς τις τεράστιες δυσχέρειες του αγώνα και την έλλειψη επαρκούς πολιτικοστρατιωτικής προετοιμασίας και γεωστρατηγικής μελέτης, είχαν προτείνει και αυτοί την τακτική της εξόδου ή της απειλής εξόδου από το ΝΑΤΟ, ως τρόπο λύσεως του Κυπριακού.

Θα μπορούσαμε να σχολιάσουμε πάρα πολλές άλλες οξυδερκείς παρατηρήσεις και αναλύσεις του βιβλίου του Λουκά Αξελού σε ειδικότερα σημεία. Νομίζω ότι η συνθετικότερη και πιο συμπυκνωμένη διαπίστωσή του είναι η εξής: «Η στάση της ελλαδικής και ελληνοκυπριακής ηγεσίας μοιάζει, πολλές φορές, να είναι έξω από κάθε διπλωματική και πολιτική λογική» (σ. 254). Η ορθότατη αυτή διαπίστωση πρέπει να συσχετισθεί με την άλλη βαθύτατη διαπίστωση (σ. 230): «Η σωστή αμυντική θωράκιση αποτελεί τη μείζονα προϋπόθεση αποτροπής. Γιατί ο βασικός αποτρεπτικός παράγοντας είναι η συνειδητοποίηση από τον πολέμιο ότι το κόστος μιας αστόχαστης επιθετικής πράξης θα είναι μεγαλύτερο από το προσδοκώμενο κέρδος. Αυτή η απλή αρχή που φέρνει το όνομα «ισορροπία δυνάμεων» είναι ο βασικός παράγοντας διασφάλισης της ειρήνης. Με μια ακόμη όμως προϋπόθεση. Το να κάνεις στον αντίπαλο σαφές ότι όχι μόνον είσαι σε θέση να λειτουργήσεις αποτρεπτικά, αλλά και ότι οπωσδήποτε θα το πράξεις ξεπερνώντας τη γνωστή σου μεσογειακή ρητορική». (Οι υπογραμμίσεις είναι του συγγραφέα). Αυτό όμως προϋποθέτει ότι έχεις πράγματι προβλέψει την οργάνωση επαρκών αποτρεπτικών μηχανισμών και δυνάμεων, τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό πλαίσιο, δηλαδή ότι έχεις κατορθώσει να υπερβείς τη ρητορική των μεσογειακών και άλλων λαών και να φθάσεις να αφομοιώσεις την αγγλοσαξωνική πρακτική νοημοσύνη. Είναι η ουσιωδέστερη συμβουλή του Βλάση Γαβριηλίδη στους Κυπρίους όταν επισκέφθη το νησί το 1910/11 (σαφέστατα σε συνεννόηση με τον Ελευθέριο Βενιζέλο) και έδωσε τέσσερις διαλέξεις στις κυριότερες πόλεις της Κύπρου (Βλάση Γαβριηλίδη, *Διαλέξεις*, Αθήνα 1924, σσ. 151-228, Κ.Π. Κύρρη, *Ο Ιωάννης Συκουτρής και η Κύπρος*, περ. «Κυπριακά Χρονικά», τεύχ. 35, Λευκωσία Σεπτ/ος-Οκτ/ος 1903, σσ. 371-72).

Η αποικιοκρατία πραγματικά κληροδότησε στην κυπριακή ιδεολογία και κουλτούρα πολλά αρνητικά στοιχεία και αναποφεύκτως και εξ ανάγκης και κάποια θετικά. Όμως το σπουδαιότερο θετικό χαρακτηριστικό της αγγλικής νοοτροπίας που θα μας χρησίμευε και στο να ανατρέψουμε μεθοδικά εκ των ένδον και αποτελεσματικά την αποικιοκρατία δεν κατορθώσαμε να το αφομοιώσουμε. Αυτή η τραγική παράλειψη και ανικανότητά μας συνέβαλαν αποφασιστικά στο να αντιμετωπίσουμε την αποικιοκρατία περισσότερο ρητορικά και αμέθοδα και στο τέλος να ηττηθούμε πολιτικά και να δεχθούμε λόγω αθηρίτου πλέον ανάγκης, στην οποία οδηγηθήκαμε από την αμεθοδία μας, τη διαιώνιση μιας χειρότερης διπλής τώρα κατοχής. Η ίδια η ελλαδική πολιτική και στο Κυπριακό και στ' άλλα εθνικά θέματα, πάσχει από την ίδια ακριβώς έλλειψη, που θα μπορούσαμε να την πούμε έλλειμμα πρακτικής νοημοσύνης και επιτελικής επιστημονικής σκέψεως. Παράδειγμα εξωφρενικό που αναφέρει ο Αξελός, (σ. 260) είναι το μνημόνιο περί Αιγαίου της 26ης Μαΐου 1988 με το οποίο «η Τουρκία έβαλε νομικά πόδι στο Αιγαίο», όπως δήλωσε ο Μεσούτ Γιλμάζ τότε. Πολύ ορθά ο Αξελός παραθέτει εδώ τη σοφή κρίση του λαμπρού και εντίμου στρατηγού Α. Σιαπκαρά: «Το Μνημόνιο περί Αιγαίου, που ενέκριναν οι κ.κ. Παπανδρέου και Οζάλ διασπά την ενότητα του Αρχιπελάγους ως ενιαίου εθνικού μας

χώρου και φέρνει τους Τούρκους 6 μίλια από την Εύβοια».

Το βιβλίο του Αξελού συνολικά αποτελεί έντιμη, αυστηρή και τεκμηριωμένη ανάλυση και κριτική των αδιακόπων, διαιωνιζομένων καταστροφικών χειρισμών του Κυπριακού αλλά και των άλλων αναποφεύκτως συναρτημένων με αυτό εθνικών θεμάτων από τις ηγεσίες της Κύπρου και της μητρός Πατρίδος. Είναι ένα βιβλίο με μελετημένους προβληματισμούς και προτάσεις. Ας ελπίσουμε ότι έστω και τώρα πολύ αργά θα έχει απήχηση στις πολιτικές μας ηγεσίες και στο λαό.

29-9-94

Κώστας Π. Κύρρης